

Регіональна політика і територіальний розвиток

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-1-1>

УДК 336.2:338.2

JEL H22, H30, R58

В. С. Кравців, П. В. Жук

Екологічне оподаткування в системі фінансового забезпечення регіональної екологічної політики в Україні

Розглянуто теоретичні та практичні питання щодо регіональної екологічної політики в Україні та фінансового забезпечення реалізації її завдань. Досліджено джерела фінансових ресурсів, що використовуються / можуть бути використані для досягнення цілей регіональної екологічної політики. Показано значення екологічного оподаткування як інструменту фінансового забезпечення реалізації завдань і заходів, які реалізуються в межах регіональної екологічної політики. Проаналізовано роль екологічного оподаткування з огляду на показники валового внутрішнього продукту та загальної суми податкових надходжень в Україні порівняно з відповідними показниками держав-членів ЄС. Досліджено обсяги надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів, місця їх у доходах і витратах місцевих бюджетів регіонів. Зроблено висновок про необхідність посилення фіскальної та цільової природоохоронної функції екологічного оподаткування в Україні, зокрема в контексті фінансового забезпечення реалізації завдань, що постають перед Україною з набуттям статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Ключові слова: регіональна екологічна політика, фінансове забезпечення, джерела фінансування, екологічне оподаткування, вимоги ЄС.

Формулювання проблеми. Регіональна екологічна політика є похідною від державної. Вона покликана забезпечувати досягнення її цілей, ураховуючи особливості регіонів і залучаючи їхні управлінські, організаційні, фінансові та інші можливості для спільного із загальнодержавними інститутами та ресурсами вирішення завдань з охорони навколишнього природного середовища регіону. Фінансові ресурси водночас є обов'язковим і багатоманітним фактором реалізації заходів і завдань регіональної екологічної політики. Ураховуючи жорсткі вимоги до України у сфері екології через набуття статусу держави-кандидата на членство в ЄС та беручи до уваги складні наслідки війни, необхідними є поглиблені дослідження питань фінансового забезпечення регіональної екологічної політики у світлі сучасних реалій.

Аналіз останніх досліджень. Питанням предмета та завдань регіональної екологічної політики присвячено низку публікацій, зокрема статті В. Кравціва [1], М. Андрієнка [2], Г. Буканова [3] та інших науковців. У сегменті фінансового забезпечення регіонального розвитку загалом та його екологічної складової аналіз здійснено в роботах С. Шульц [4], В. Глухової [5], Г. Калетніка [6], Н. Ковшун [7], І. Кононенко [8] та інших авторів. Водночас в останніх дослідженнях і публікаціях недостатньо висвітлені питання щодо напрямів, джерел, обсягів, потреб фінансового забезпечення реалізації регіональної екологічної політики та шляхів розв'язання проблем, які виникають.

Метою статті є обґрунтування сучасних підходів до питань фінансового забезпечення регіональної екологічної політики в Україні.

Основні результати дослідження. Фінансове забезпечення загалом можна розглядати як систему заходів щодо задоволення потреб у фінансових ресурсах тих чи інших суб'єктів господарювання, видів діяльності, адміністративно-територіальних одиниць, галузевих і територіальних програм розвитку тощо. У контексті досліджуваної проблематики варто говорити про систему формування

© В. С. Кравців, П. В. Жук, 2025.

(залучення, концентрації) та використання фінансових ресурсів задля досягнення цілей регіональної екологічної політики, що розглядається нами як сукупність цілей та дій органів влади усіх рівнів, суб'єктів господарювання, інститутів громадянського суспільства, наукових установ тощо, спрямованих на збереження природного довкілля і досягнення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення регіону, використовуючи відповідні методи та інструменти.

Досліджуючи питання фінансового забезпечення регіональної екологічної політики, варто детальніше зупинитися на напрямках фінансування та джерелах формування фінансових ресурсів, які використовуються під час реалізації заходів і завдань, що належать до її сфери. Однак зазначимо, що питання сфери регіональної екологічної політики на сьогодні чітко не окреслені. Зокрема, в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року [9] є рубрика «Регіональна екологічна політика», однак відсутнє її визначення і лише констатується, що положення зазначеного документа та розроблені на основі їх та з урахуванням завдань Державної стратегії регіонального розвитку національні плани дій будуть інтегровані в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізовані на рівні регіональних планів дій з охорони навколишнього середовища, на основі яких будуть розроблені місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища, підготовлені на рівні територіальних громад. Зважаючи на логіку такого підходу, державна екологічна політика визначає мету, принципи, напрями діяльності, цілі та завдання у сфері національної екологічної безпеки, інструменти реалізації їх тощо, а її практичне втілення здійснюється на трьох рівнях: через національні плани дій з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку; регіональні плани дій з охорони навколишнього природного середовища та місцеві плани дій, розроблені на основі регіональних. Однак які ж завдання мають вирішуватися на кожному з рівнів? Відповідь на таке запитання, на нашу думку, може дати ранжування, класифікація природоохоронних заходів за значенням та з віднесенням їх до сфери того чи іншого рівня екологічної політики:

- загальнодержавного значення (вирішення природоохоронних і завдань з ресурсозбереження, які стосуються всієї держави або кількох її регіонів). Належать до сфери державної екологічної політики, реалізуються через національні екологічні програми (плани дій) та фінансуються з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, з інших статей Державного бюджету України, завдяки міжнародній технічній допомозі та коштам суб'єктів господарювання (застосовуються, зокрема, інструменти публічно-приватного партнерства) тощо;
- регіонального значення (вирішення природоохоронних і завдань з ресурсозбереження, які стосуються всієї території регіону або кількох його адміністративно-територіальних одиниць). Належать до сфери регіональної екологічної політики, реалізуються через регіональні екологічні програми (плани дій); фінансуються з регіональних природоохоронних фондів, коштом загального фонду обласних бюджетів, коштом підприємств і організацій, цільових трансфертів і субвенцій з державного бюджету та з інших джерел;
- місцевого значення (вирішення природоохоронних і завдань з ресурсозбереження, які стосуються території однієї адміністративно-територіальної одиниці). Належать до сфери місцевої екологічної політики, реалізуються через місцеві екологічні програми (плани дій); використовують кошти природоохоронних фондів сільських, селищних, міських рад, інші кошти місцевих бюджетів, кошти підприємств і організацій, цільові трансферти й субвенції з обласних бюджетів та інших джерел.

Детальніше розглядаючи структуру джерел фінансового забезпечення регіональної екологічної політики, можна виділити:

- спеціальні фонди охорони навколишнього природного середовища обласних бюджетів;
- кошти загального фонду обласних бюджетів, що виділяються на фінансування природоохоронних заходів регіонального значення;
- спеціальні фонди охорони навколишнього природного середовища бюджетів територіальних громад (у частині участі у фінансуванні природоохоронних заходів регіонального значення);
- цільові трансферти й субвенції з державного бюджету;
- кошти суб'єктів господарювання (у частині участі у фінансуванні природоохоронних заходів регіонального значення);
- гранти, кошти міжнародної технічної допомоги та інших зовнішніх джерел;
- фонди ЄС (у разі прийняття України до Європейського Союзу);
- інші джерела.

Слід зазначити про вагоме місце коштів суб'єктів господарювання у фінансуванні природоохоронних заходів. Наприклад, за період з 2008 р. по 2017 р. у загальному обсязі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в Україні (68,666 млрд грн) власні кошти підприємств та організацій становили 49,9% [7, с. 245]. Можна прогнозувати, що в перспективі, зокрема в разі прийняття України до ЄС, таке джерело фінансування природоохоронних заходів і програм зберігатиме свою вагу. Про це також свідчить аналіз джерел фінансування природоохоронних програм держав-членів ЄС. Наприклад, на заходи з реалізації Національної програми очищення міських стічних вод (КРО К), розробленої в Польщі відповідно до вимог ЄС, у період з 2003 по 2023 роки, за даними Державного водного холдингу «Польські води» (PGW Wody Polskie) [10], було витрачено 91 млрд злотих: 31,4 млрд на очисні споруди та 59,6 млрд на каналізаційні мережі. Було побудовано приблизно 96 000 км каналізаційних мереж і споруджено 462 нових, здійснено 1869 інвестицій для розширення або модернізації наявних очисних споруд. Джерелами фінансування були власні ресурси громад і підприємств водоканалізаційної сфери (54,8%), фонди ЄС (25,1%), національні екологічні фонди (15,2%) та інші джерела (4,9%). Якщо екстраполювати ці витрати тільки на вирішення завдань з очищення міських стічних вод в Україні (їх цілком можна зіставити з польськими, оскільки відповідно до Концепції Державної цільової екологічної програми технічної модернізації підприємств водовідведення та очищення стічних вод, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2034 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.02.2025 р. № 91-р [11], наша країна також потребує будівництва приблизно 500 нових очисних споруд водовідведення), то річна потреба у фінансуванні з регіональних і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, власних коштів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства та інших коштів територіальних громад у перерахунку на гривню за офіційним валютним курсом НБУ на 01.01.2025 р. оцінюється у 25,5 млрд грн, а також 7,1 млрд грн з державного фонду. Навіть до широкомасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України надходження до місцевих природоохоронних фондів, які майже в повному обсязі формуються з надходжень екологічного податку, не перевищували 6 млрд грн, а до державного – 4 млрд грн (табл. 1).

З огляду на необхідність вирішення екологічних завдань, що постають перед Україною в разі вступу до ЄС, без значного збільшення обсягів фінансового забезпечення реалізації їх на усіх рівнях обійтися неможливо. У цьому контексті звернемо увагу на потребу підвищення ролі екологічного оподаткування як джерела надходження коштів на виконання природоохоронних програм. У своїх публікаціях ми зазначали про значно нижчі від європейських надходження екологічного податку в Україні у структурі валового внутрішнього продукту й загальної суми податкових надходжень. У державах-членах ЄС надходження

Таблиця 1

Екологічне оподаткування в системі основних економічних показників України

Показники	2011 р.	2016 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Валовий внутрішній продукт (номінальний), млн грн	1316600	2383182	5459574	5191028	6537825	* н. д.
Податкові надходження, усього, млн грн	334691	650782	1453804	1343225	1638085	2088284
Податкові надходження до державного бюджету, млн грн	261605	503879	1107091	949764	1203544	1647190
Податкові надходження до місцевих бюджетів, млн грн	73087	146902	346713	393460	434541	441094
Надходження екологічного податку, усього**, млн грн	2706	4999	5990	4898***	4966***	5388***
Надходження екологічного податку до державного бюджету**, млн грн	1214	1623	3916	3322	3668	3917
Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів**, млн грн	1492	3377	2074	1575	1298	1471
Надходження екологічного податку (усього) у структурі ВВП, %	0,21	0,21	0,11	0,09	0,08	-
Надходження екологічного податку (усього) у структурі загальної суми податкових надходжень, %	0,81	0,77	0,41	0,36	0,30	0,18
Надходження екологічного податку до державного бюджету у структурі загальної суми податкових надходжень до державного бюджету, %	0,46	0,32	0,35	0,35	0,30	0,24
Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів у структурі загальної суми податкових надходжень до місцевих бюджетів, %	2,04	2,30	0,60	0,40	0,30	0,33
Розподіл надходжень екологічного податку між державним і місцевими бюджетами, %/****	30/70	20/80	45/55	45/55	45/55	45/55

Примітки: * н. д. – немає даних; ** – разом зі зборами за забруднення навколишнього середовища; *** – з 1 січня 2022 р. по 31 грудня року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується екологічний податок платниками цього податку, зареєстрованими (взятимися на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, який справляється за викиди в атмосферу, скиди у водойми, розміщення відходів та за утворення і тимчасове зберігання радіоактивних відходів на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями РФ [13]; **** – крім податку за утворення радіоактивних відходів, а також за їх тимчасове зберігання, що в повному обсязі спрямовується до Державного бюджету України; з 2019 р. до Державного бюджету України в повному обсязі спрямовується також податок за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами;

Джерело: складено за даними [12].

екологічного податку в середньому сягають 2,4% ВВП, а у складі загальних податкових надходжень становлять понад 6% [14, с. 11]. Наведені в табл. 1 дані демонструють приголомшливу різницю України та європейських держав за цими показниками. Навіть у період до вторгнення РФ загальна сума надходжень екологічного податку в Україні становила тільки 0,21% показника ВВП, а у податкових надходженнях ледь перевищувала 0,8%. За роки війни ці показники ще погіршилися. Зважаючи на офіційно задекларований Україною курс сталого розвитку, слід буде орієнтуватися на його вимоги щодо доведення витрат природоохоронного призначення до 10% валового внутрішнього продукту [7,

с. 247]. В Україні тільки в окремі роки вони дещо перевищували 1%, а у 2020 р. становили 0,99%, зокрема бюджетні витрати – 0,22%.

У податкових надходженнях місцевих бюджетів з 2019 р. по 2024 р. частка екологічного податку знизилася з 0,8% до 0,3%. 2019 р. тільки у восьми з 27 регіонів України вона перевищувала 1,0% (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Сумська, Херсонська та Чернігівська обл.). За час війни ситуація погіршилася, і у 2024 р. таких регіонів було тільки три – Івано-Франківська, Сумська й Чернігівська обл. (табл. 2).

Таблиця 2

Екологічний податок у податкових надходженнях місцевих бюджетів, %*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	1,2	0,8	0,8	0,6	0,6	0,3
Волинська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Дніпропетровська обл.	1,4	1,4	1,1	0,7	0,6	0,7
Донецька обл.	4,1	4,8	2,8	2,8	0,5	0,8
Житомирська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Закарпатська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Запорізька обл.	1,8	1,3	1,2	0,6	0,4	0,6
Івано-Франківська обл.	4,1	2,3	2,7	1,8	1,8	1,4
Київська обл.	0,6	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2
Кіровоградська обл.	0,7	0,7	0,6	0,4	0,3	0,4
Луганська обл.	1,0	0,8	0,9	0,5	0,0	0,0
Львівська обл.	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Миколаївська обл.	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	0,2
Одеська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Полтавська обл.	1,0	1,0	1,0	0,6	0,4	0,5
Рівненська обл.	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3
Сумська обл.	2,7	2,4	2,1	1,4	0,9	1,2
Тернопільська обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Харківська обл.	0,5	0,5	0,3	0,1	0,3	0,3
Херсонська обл.	1,1	0,7	0,6	0,4	0,4	0,2
Хмельницька обл.	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Черкаська обл.	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,5
Чернівецька обл.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Чернігівська обл.	3,0	1,9	2,0	0,8	1,2	1,4
м. Київ	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	0,8	0,7	0,6	0,4	0,3	0,3

Примітка. * – без тимчасово окупованих територій.

Джерело: складено за даними [12].

Низький рівень надходжень екологічного податку кореспондується з незначною часткою витрат місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища (табл. 3). У період до 2022 р. тільки в Донецькій, Запорізькій, Івано-Франківській та Луганській обл. вони перевищували 1%. Водночас такою ж низькою є частка витрат на ОНПС у структурі державного бюджету. У 2019-2021 рр. вона становила 0,5-0,6%, знизившись у 2022-2024 рр. до 0,1-0,2%.

Аналіз співвідношень надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів та витрат їх на ОНПС (табл. 4) показує, що у 2019-2021 рр. витрати місцевих бюджетів на ОНПС перевищували обсяги надходжень екологічного податку, що можна пояснити отриманням цільових субвенцій, трансфертів

Таблиця 3

Витрати на охорону навколишнього природного середовища у видатках місцевих бюджетів, %*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	0,5	0,2	0,5	0,2	0,2	0,1
Волинська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Дніпропетровська обл.	0,8	1,0	0,7	0,1	0,4	н. д.
Донецька обл.	2,1	2,2	1,8	0,4	0,5	0,2
Житомирська обл.	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
Закарпатська обл.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Запорізька обл.	1,2	0,8	0,7	0,1	0,2	0,1
Івано-Франківська обл.	1,2	1,0	0,8	0,2	0,4	0,1
Київська обл.	0,6	0,6	0,3	0,2	0,2	н. д.
Кіровоградська обл.	0,5	0,3	0,5	0,1	0,3	0,2
Луганська обл.	1,2	1,6	0,4	0,0	0,0	0,0
Львівська обл.	0,4	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2
Миколаївська обл.	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2
Одеська обл.	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Полтавська обл.	0,5	0,4	0,6	0,3	0,2	0,2
Рівненська обл.	0,2	0,1	0,2	0,0	0,1	0,1
Сумська обл.	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1
Тернопільська обл.	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
Харківська обл.	0,2	0,4	0,3	0,0	0,1	0,1
Херсонська обл.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Хмельницька обл.	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Черкаська обл.	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2
Чернівецька обл.	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Чернігівська обл.	0,3	0,4	н. д.	0,2	0,2	0,1
м. Київ	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	0,6	0,5	0,4	0,1	0,2	0,1

Примітка. * – без тимчасово окупованих територій.

Джерело: складено за даними [12].

з державного бюджету та використанням на екологічні цілі також коштів загального фонду бюджетів. Однак навіть з такими доповненнями бюджетна фінансова база реалізації завдань регіональної екологічної політики була вкрай слабкою.

Водночас потреби в капітальних інвестиціях на охорону навколишнього природного середовища в Україні здебільшого забезпечувалися власним коштом підприємств, організацій та установ (2010 р. – на 77,7%, 2015 р. – 35,1%, 2020 р. – на 84,1%) [15, с. 124, 127]. Однак у найбільш капіталомістких сферах природоохоронної діяльності (очищення зворотних вод, поводження з відходами та захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод), на які у 2020 р. припадало 53,1% усього обсягу цього виду капітальних вкладень, інвестиційні можливості суб'єктів господарювання, переважна більшість яких належить до комунального й державного сектору економіки, украй обмежені. Це означає, що потребуватиметься збільшення фінансування з бюджетних джерел, що своєю чергою вимагатиме зростання екологічного податку. Причому тільки здійснюване підвищення ставок податку за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю проблеми не вирішить, оскільки відповідні надходження передбачено акумулювати в Державному фонді декарбонізації та енергоефективної трансформації для цільового використання на реалізацію програм енергоефективності та зменшення викидів вуглецю. Із цим фондом

Таблиця 4

Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів та витрати місцевих бюджетів на
охорону навколишнього природного середовища, млн грн*

Регіони	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
АР Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька обл.	112,7/137,3**	74,5/47,7	95,6/110,2	81,1/32,1	95,7/51,4	41,3/25,8
Волинська обл.	5,9/43,0	5,8/13,4	6,4/17,6	6,5/8,9	9,1/18,1	12,0/18,4
Дніпропетровська обл.	413,3/465,4	412,8/449,9	426,1/441,6	315,0/69,7	290,3/222,8	358,1/н. д.
Донецька обл.	535,1/693,5	659,4/598,7	452,4/604,8	391,3/63,8	59,7/91,8	51,6/54,3
Житомирська обл.	11,9/37,9	10,3/24,0	11,2/21,9	11,1/12,9	13,9/9,1	18,3/8,4
Закарпатська обл.	7,6/35,9	6,0/14,6	7,0/8,1	8,8/9,0	10,6/9,4	12,6/17,7
Запорізька обл.	222,6/340,9	171,0/168,3	184,1/164,9	80,4/160,0	47,1/36,9	72,4/12,3
Івано-Франків. обл.	247,3/280,7	148,4/147,2	210,3/131,4	181,5/26,5	205,8/79,9	158,7/12,3
Київська обл.	88,8/198,0	67,5/158,7	77,8/81,7	53,3/41,1	67,9/67,0	64,3/н. д.
Кіровоградська обл.	42,7/83,6	43,7/36,9	45,7/67,0	35,3/16,3	28,6/42,0	37,4/31,1
Луганська обл.	33,0/136,1	31,7/139,1	39,9/45,6	17,2/0,2	0,04/0,1	0,03/7,8
Львівська обл.	68,7/179,6	52,0/61,5	60,6/90,3	69,2/15,8	69,5/122,5	77,3/83,6
Миколаївська обл.	26,6/42,0	26,1/22,1	28,0/45,5	13,3/10,8	9,3/19,5	18,0/33,3
Одеська обл.	20,5/65,8	20,0/50,2	20,9/43,4	21,5/10,4	27,3/67,6	37,1/51,6
Полтавська обл.	117,8/120,5	114,1/89,5	147,2/152,1	101,2/68,7	71,2/48,6	94,2/67,5
Рівненська обл.	22,4/33,5	18,5/16,0	17,0/23,3	17,9/2,1	24,2/23,4	30,9/18,7
Сумська обл.	27,6/28,2	25,1/26,4	27,6/39,6	18,3/6,3	14,3/20,0	18,1/15,3
Тернопільська обл.	5,0/5,9	5,7/6,5	6,0/8,2	7,5/2,0	8,8/8,2	12,5/5,4
Харківська обл.	100,9/98,7	94,0/119,3	85,1/112,4	21,4/11,8	81,1/44,0	73,8/40,2
Херсонська обл.	8,5/15,6	5,4/8,3	6,0/13,7	2,4/0,0	1,6/0,5	0,5/0,1
Хмельницька обл.	16,9/54,3	15,3/23,6	15,9/18,4	18,6/7,4	25,0/44,1	24,3/19,2
Черкаська обл.	38,3/81,0	28,0/61,7	34,1/47,6	34,5/26,8	34,5/39,8	67,5/37,8
Чернівецька обл.	2,8/25,0	2,9/5,5	3,8/8,1	4,5/2,9	5,8/8,6	6,7/6,0
Чернігівська обл.	25,2/50,3	17,5/44,9	21,9/н. д.	11,4/20,9	18,9/36,2	18,4/21,3
м. Київ	36,4/160,4	35,2/85,7	43,7/89,3	51,8/30,0	58,3/81,9	131,5/119,1
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...
Україна	2238,7/ 3413,5	2090,9/ 2419,8	2074,3/ 2420,4	1575,3/ 512,5	1298,5/ 1193,4	1471,2/ 869,0

Примітка: * – без тимчасово окупованих територій; ** – надходження екологічного податку до бюджетів / витрати бюджетів на охорону навколишнього природного середовища.

Джерело: складено за даними [12].

буде також пов'язана запроваджувана в Україні система торгівлі викидами парникових газів, актуальність якої обумовлює запровадження Європейським Союзом з 2026 р. механізму регулювання викидів вуглецю на кордоні СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism). Цей механізм передбачає, що до ціни експортованих в ЄС товарів долучатимуться збір (мито), що дорівнюватиме збору з компаній у ЄС за європейською системою торгівлі викидами. У разі здійснення відповідної оплати оператором-експортером в Україні збір зменшуватиметься на її величину.

Отже, збільшення надходжень екологічного податку для вирішення завдань екологічної політики на усіх рівнях у повоєнний період буде гостро необхідним. Стратегічним завданням убагаємо поглиблення екологічних акцентів у вітчизняній системі оподаткування, підвищення частки екологічних податків у загальних податкових надходженнях до рівня її в державах-членах ЄС шляхом підвищення ставок податку, розширення переліку складових екологічного податку та внесення до його складу паливного й транспортного податків тощо. Пропоновані для цього кроки висвітлювалися нами раніше [14, с. 21-22].

Висновки. Належне фінансове забезпечення є необхідною умовою реалізації завдань регіональної екологічної політики. Аналіз показує, що досягнутий у попередні роки рівень фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні був далеким від потреб, які диктує необхідність досягнення сучасних норм і стандартів екологічної безпеки. Становище загострило широкомасштабна військова агресія з боку РФ, яка спричинила значні руйнування природоохоронної інфраструктури та нові масштабні екологічні проблеми на фоні економічних. В умовах повоєнної відбудови України можна очікувати технічного й технологічного оновлення виробництв, що матиме вагомий екологічний ефект і здійснюватиметься насамперед з інвестиційних джерел суб'єктів господарювання, яке буде активнішим за відповідної державної підтримки. Водночас фінансове забезпечення реалізації природоохоронних проєктів і заходів у сегменті підприємств, установ і організацій державної та комунальної власності потребуватиме використання цілої низки джерел, включно з державними, регіональними та місцевими фондами охорони навколишнього середовища, які наповнюються завдяки й екологічним податкам. Питання підвищення цього виду податків, перетворення на стабільне й достатнє джерело фінансового забезпечення реалізації завдань повоєнної державної та регіональної екологічної політики є більше ніж актуальним.

Список використаної літератури

1. Кравців В. С., Жук П. В. Теоретико-прикладні аспекти сучасної візії регіональної екологічної політики в Україні. *Регіональна економіка*. 2024. № 4. С. 21-29. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-4-3>
2. Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1051>
3. Буканов Г. М. Рівні, принципи і функції державного управління в сфері формування і реалізації екологічної політики в Україні. *Право та державне управління*: зб. наук. пр. 2020. № 2. С. 248-253. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.36>
4. *Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення*: монографія / наук. ред. С. Л. Шульц. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2018. 205 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20180102.pdf>
5. Глухова В. І., Кравченко Х. В. Екологічні фінанси України в умовах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.72>
6. Калетнік Г. М., Лутковська С. М. Структура фінансування та моніторингу заходів забезпечення екологічної безпеки. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 10-19. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.9.10>
7. Ковшун Н. Е., П'ятка Н. С. Сучасний стан фінансування природоохоронних заходів в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2019. № 4. С. 241-249. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-28>
8. Кононенко І. Державна екологічна політика в умовах децентралізації влади в Україні. *Геополітика України: історія і сучасність*: зб. наук. пр. 2021. № 2(27). С. 67-74. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2\(27\).67-74](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2(27).67-74)
9. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
10. Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie. *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*: Strona internetowa. 2024. URL: <https://www.gov.pl/web/wody-polskie>
11. Концепція Державної цільової екологічної програми технічної модернізації підприємств водовідведення та очищення стічних вод, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2034 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.02.2025 р. № 91-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/91-2025-%D1%80#Text>
12. *Open Budget*: сайт. 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua>
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>
14. Кравців В. С., Жук П. В. Екологічне оподаткування в Україні у європейському вимірі. *Фінанси України*. 2020. № 6(295). С. 8-24. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.008>
15. *Довкілля України 2022*: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2023. 141 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_dov_22.pdf

References

1. Kravtsiv, V. S., & Zhuk, P. V. (2024). Teoretyko-prykladni aspekty suchasnoyi viziyi rehional'noyi ekolohichnoyi polityky v Ukraini [Theoretical and practical aspects of the current vision of regional environmental policy in Ukraine]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 114(4), 21-29. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-4-3> [in Ukrainian].
2. Andriyenko, M. V. & Shako, V. S. (2016). Sutnist' derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky na zahal'nodержавnomu ta rehional'nyh rivnyah [The essence of the state environmental policy at the national and regional levels]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 9. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1051> [in Ukrainian].
3. Bukanov, H. M. (2020). Rivni, pryntsyipy i funktsiyi derzhavnoho upravlinnya v sferi formuvannya i realizatsiyi ekolohichnoyi polityky v Ukraini [Levels, principles and functions of public administration in the field of formation and implementation of environmental policy in Ukraine]. In *Pravo ta derzhavne upravlinnya [Law and public administration]*: Vol. 2 (pp. 248-253). DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.36> [in Ukrainian].
4. Schultz, S. L. (Ed.) (2018). *Mekhanizmy realizatsiyi rehional'noyi polityky: otsinka efektyvnosti ta napryamy udoskonalennya [Regional policy implementation mechanisms: assessment of efficiency and directions of improvement]*. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20180102.pdf> [in Ukrainian].
5. Hlukhova, V. I. & Kravchenko, Kh. V. (2022). Ekolohichni finansy Ukrainy v umovach staloho rozvytku [Environmental finance of Ukraine in conditions of sustainable development]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.72> [in Ukrainian].
6. Kaletnik, H. M. & Lutkovska, S. M. (2020). Struktura finansuvannya ta monitoryngu zachodiv zabezpechennya ekolohichnoyi bezpeky [Structure of funding and monitoring the measures for ensuring environmental security]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 9, 10-19. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.9.10> [in Ukrainian].
7. Kovshun, N. E. & Pyatka, N. S. (2019). Suchasnyi stan finansuvannya pryrodohoronnnykh zahodiv v Ukraini [Current state of financing environmental measures in Ukraine]. *Ukrayins'ky zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 4, 241-249. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-28> [in Ukrainian].
8. Kononenko, I. (2021). Derzhavna ekolohichna polityka v umovah detsentralizatsiyi vlady v Ukraini [State environmental policy in the conditions of decentralization of power in Ukraine]. In *Heopolityka Ukrainy: istoriya i suchasnist [Geopolitics of Ukraine: History and Modern Times]*: Vol. 2(27) (pp. 67-74). DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2\(27\).67-74](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.2(27).67-74) [in Ukrainian].
9. Osnovni zasady (strategiya) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period Until 2030] (2019). Approved by the Law of Ukraine, adopted on 2019, Feb 28, 2697-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie [State Water Management Polish Waters] (2024). *Service of the Republic of Poland*: Website. Retrieved from <https://www.gov.pl/web/wody-polskie/> [in Polish].
11. Kontseptsiya Derzhavnoyi tsilov'oyi ekolohichnoyi prohramy tekhnichnoyi modernizatsiyi pidpryyemstv vodovidvedennya ta ochyshchennya stichnykh vod, shcho perebuva'yut' u derzhavniy abo komunal'niy vlasnosti, na period do 2034 roku [Concept of the State Target Environmental Program for Technical Modernization of State-owned or Communal Wastewater Treatment and Sewage Disposal Facilities for the Period up to 2034] (2025). *Legislation of Ukraine*: Website. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2025, Feb 07, 91-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/91-2025-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
12. *Open Budget*: Website (2024). Retrieved from <https://openbudget.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennya zakonodavstva na period diyi voyennoho stanu [On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Improving Legislation for the Period of Martial Law] (2022). Law of Ukraine, adopted on 2022, Mar 24, 2142-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> [in Ukrainian].
14. Kravtsiv, V. S. & Zhuk, P. V. (2020). Ekolohichne opodatkuvannya v Ukraini u yevropeys'komu vymiri [Environmental taxation in Ukraine in the European dimension]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 6, 8-24. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.008> [in Ukrainian].
15. *Dovkillya Ukrainy 2022 [Environment of Ukraine 2022]*: Statistical publication (2023). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_dov_22.pdf [in Ukrainian].

Kravtsiv V. S., Zhuk P. V. Environmental taxation in the system of financial framework of regional environmental policy in Ukraine

The article addresses the theoretical and practical issues of regional environmental policy in Ukraine and financial framework for the implementation of its tasks. The author offers a definition of its concept as a system of goals and actions of authorities at all levels, business entities, civil society institutions, scientific institutions, etc. aimed at

preserving the natural environment and achieving environmentally safe living conditions for the population of the region using appropriate methods and tools. The concept of its financial framework is considered. The article indicates the sources of financial resources that are used/could be used to achieve the goals of regional environmental policy by its levels: national, regional, and local. With regard to the regional environmental policy, the importance of environmental taxation as a tool for financial support for the implementation of its tasks and measures is emphasized. Meanwhile, the analysis of the place of environmental taxation in relation to the GDP and total tax revenues in Ukraine compared to the respective indicators of the EU member states demonstrates a low fiscal level of the domestic environmental tax. Also, the amount of environmental tax revenues to local budgets is insignificant, which in Ukraine as a whole and in most of its regions does not exceed 1% of total tax revenues. The share of environmental protection costs in local budget expenditures is also less than 1%. A significant burden of expenditures will be borne by local budgets given the environmental requirements for Ukraine as a candidate country for accession to the European Union, which require significant expenditures, and the fact that the investment opportunities of business entities, the vast majority of which belong to the municipal and public sectors of the economy, are extremely limited in the most capital-intensive areas of environmental protection (wastewater treatment, waste management, and protection and rehabilitation of soil, groundwater, and surface water). This will require an increase in environmental protection trust funds in the structure of special funds of local budgets, which will necessitate an increase in environmental tax. In this regard, a number of steps are suggested to strengthen the fiscal and targeted environmental protection function of environmental taxation, in particular in the context of financial support for the implementation of the tasks facing Ukraine with the acquisition of the status of a candidate state for accession to the European Union.

Keywords: regional environmental policy, financial framework, funding sources, environmental taxation, EU environmental requirements.

Кравців Василь Степанович – доктор економічних наук, професор, директор ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: kravciv@ukr.net, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5618-0392>).

Kravtsiv Vasyi Stepanovych – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Director of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Жук Петро Володимирович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: pzhuk@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4895-7752>).

Zhuk Petro Volodymyrovych – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of regional ecological policy and environmental management of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 21.02.2025 р.